

PIRKKO SOININEN

S I G N E

BAZAR

PIRKKO SOININEN

S I G N E

BAZAR

© Pirkko Soininen ja Bazar Kustannus 2024

Bazar Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

ISBN 978-952-403-264-3

Taitto Jukka Iivarinen / Taittopalvelu Vitale
Painettu EU:ssa

I

LEIPÄ, JUMALAN. Sota, ihmisen.

Jäätyneitä lanttuja, pelkkiä jäätyneitä lanttuja ja kuumaa vettä. Jumalan kosketus jokaisessa jyvässä, jonka hän on sallinut kasvaa.

Näen kuvia, unikuvia, muistikuvia. Mikään ei tunnu olevan totta ja kaikki on totta. Kylmyys.

Tätä kuvaa en ota, tässä kuvassa olen minä: Nainen makaa viltin alla juhlasalissa, jonne on aseteltu rautasänkyjä vieri viereen. Hän lepää ovesta katsoen taaimmaisessa nurkassa, näyttämön edessä. Hänen muotonsa lakanan alla hupenee päivä päivältä, mutta muutosta ei tästä kuvasta voi nähdä, sillä kuva on vain vangittu hetki ajan virrassa. Lakanasta muodostuva kumpu matala, pää tyyneillä pieni. Naisen silmät kiinni.

Kuulen luideni natinan. Kuinka ohueksi voivat ranheet käydä? Enää en jaksaisi nostaa kameraani.

Kolmesta viltistä huolimatta palelen. Ehkä se on hyvä, tuollainenkin aistimus. Elimistö pyristelee vielä.

Unikuvat jatkuvat vaikka avaan silmäni. Toinen on sokea, toinenkin kaihin hämärtämä. Makaan Nikkilän

sairaalan juhlasalissa kymmenien muiden potilaiden kanssa. Meidän ei pitäisi olla täällä. Me kuolemme tänne.

Juhlasalin ikkunat on peitetty laudoilla, vain kultainen valonsäde karkaa niiden välistä sisälle. Reiästä tihkuva helmikuun valo heijastaa vastakkaiseen seinään ylösalaisen kuvan ulkopuolisesta maailmasta, minun maailmastani, siitä maailmasta, jossa kuljin loputtomien kuvien keskellä kuin taidenäyttelyssä.

Camera obscura.

Suljen silmäni ja katselen seinälle heijastuvia kuvia, kaikki ajat ovat läsnä, menneisyys ja nykyisyys – kuvien riemusaatossa minä täältä lähdän.

NAINEN SEISOO vesipostin vierellä, on maaliskuun loppu Pienellä Roobertinkadulla. Vesi suihkuaa. Kraana on kääritytty kauttaaltaan rätteihin, se näyttää köyryniskaiselta satuolennolta. Talvi on ollut ankara. Kuten nyt. Kaikki jäätyy. Kuulen sulavien lumien sihahtelua, lasten naurua, ne istuvat kärryissä pihalla, katsovat minuun, onko niitä neljä vai viisi, tarkennan katseeni – mahasta kouraisee, tyhjyys, ammottava tyhjyys, joka pikkuhiljaa imaisee minut.

Viides lapsi työntää kärryjä, keskimmäinen pitelee valkoista paperia, se näyttää viralliselta, hän puristaa sitä paljain sormin tärkeän näköisenä. Ehkä se on koepaperi koulusta, ehkä pihakaivolla odottavan naisen kirje, jota hän on pyytänyt lasta pitelemään.

Kun suljen silmäni, näen terävämmin.

Lapsia ujostuttaa, olen tietysti pelottava mustan kankaani sisällä.

Valkopyykki kuivuu kahdella narulla, paidat, pöksyt, liinat ja lakanat liehuvat vielä koleassa kevätuulessa. Nainen kaivolla on paljain päin, keittiöpuuhat odottavat, perunat, taikina.

Yhtäkkiä muistan kirkkaasti koko hetken: puhtaan pyykin tuoksun, ränneistä valuvan veden, avonaisen halkokellarin, Selman, joka ensin toppuuttelee kuvan ottamista, sitten taipuu, potkukelkan hangessa, lasten naurun, kun he asettuvat paikoilleen.

Hetki hiljaa, liikkumatta!

Muistan myös kaiken sulkimen naksahduksen jälkeen: miten lapset hyppäsivät kärryiltä, juoksivat viereeni, halusivat koskettaa kameraani. Selma kulki loiskuva ämpäri kädessään avoimesta ovesta sisälle taloon. Märkä lumi kastoi hameenhelman, kun harpoin jäisiä pihapolkuja kadulle, missä vossikka odotti.

Kylmä. Sininen valo. Joku vaikertaa, mutten jaksaa avata silmäluomiani etsiäkseni itkijää. Kumpi minut lopulta nujertaa: kylmä vai nälkä?

MUISTAMALLA KUVAT voin muistaa hetket. Hetkistä rakennan kollaasia elämästäni. Eikä se ole tosi, eikä epätosi. Se on sarja kuvia – kuten koko elämäni.

KUIN TOISIA kuvaamalla olisin etsinyt itseäni. Jokainen ihminen heijastus minusta. Miten olen jokaisessa kuvassa,

vaikkei minua näy. Paitsi silloin kerran, kun annoin varjoni langeta kuvan etualalle.

Nikamani soittavat sielunmessua, satakielen liverrys, lehmusten makea tuoksu, kiviseinistä hohkaava lämpö iltaisin, kun kävelin kotiin Katajanokalle pitkän kuvauspäivän jälkeen, päihdyin kaupungista, Helsingistä, vapaudesta, siitä mitä en voinut taltioida kuviin: violetti taivaanranta, alkukesän puiden kaikki vihreän sävyt, sitruunaperhosen keltainen lepatus – värit.

Nikkilän juhlasali on hauta. Mustavalkoinen.

Onko tämä muistikuva vai unikuva... Siltavuorenranta. Mies niistää valkoiseen nenäliinaan, tuijottaa minuun laitureiden yli. Kolme tyttöä huljuttelemassa jalkojaan, mekot, lettinauhat, liivit. Tyttö nostaa käden silmiensä varjoksi, on loppukevät, vene vielä telineiden päällä tervattavana, mies sen vieressä, aurinko heijastuu kellonvitjoista. Pikkuinen natiainen istuu laiturilla, mutta mielenkiintoni vangitsee toinen poika, ehkä kuuden vanha, jolla on raidallinen paita ja naisten hattu. Hän kääntää päänsä pois, virnistää jollekin kuvan ulkopuolella, en voi tulla kankaani alta pois tarkistamaan, kuva on tässä, asetelma hyvä, ihmiset juuri oikeissa paikoissa. Tasapainottelen kiikkerällä laiturilla. Pelkään, että kamera putoaa mereen.

Kamera ei putoa mereen. Valo polttaa lasinegatiiville erään keväisen hetken.

Kaikki kuvat sisälläni päällekkäin, Nikkilän juhlasali helmikuussa 1942 ja koko eletty elämä. Ajan syvyys.

Muiden elämää tallentamalla tallensin itsenikin. Sillä minä olen jokaisessa kuvassa. Minä olin se, joka katsoi.

SODAN ENSIMMÄISENÄ päivänä Maitokeskus paloi ilmi-
liekeissä. Kuulin räjähdysten, tunsin sen jäsenissäni,
korvat lukkiutuivat, ikkunat pirstoutuivat, puut kaatui-
vat, rappaukset rapisivat, kerrokset luhistuivat. Hal-
vaannuin. Ei ollut minusta vetämään letkuja, auttamaan
pelastustöissä, palokellot kilkattivat ja katselin hirvittä-
vää tuhoa epäuskon vallassa. Nyt se kaikki lopullisesti
tuhoutuisi, rakas kaupunkini, joka oli jo kestänyt niin
paljon. Tätä se ei kestäisi – taivas mustanaan pommi-
koneita.

Olin kuvannut historiallisia sotatantereita, mutta nyt
olin sotatantereella.

Joku pyyhkii otsaani kostealla liinalla. Siinä tuoksuu
hiki, omani vai jonkun toisen, en tiedä. Sormet ovat vii-
leät ja kovat. Haluaisin sanoa, ettei minulla ole kipuja,
vain ruumista jäytävä nälkä.

Silmäluomet valettu lyijystä. Sydän valosta.

Kuvat, unia. Unet, lahjoja.

HIEKKATIEN NOTKELMA, puna-apilat, auringonpaahde.
Juoksin lehmihakaan aina kun silmä vältti, rakastin leh-
mien ruskeita silmiä, lämpimänä höyryävää hengitystä.
Painoin pääni karvaista rintaa vasten, Ailikki märehti tyy-
tyväisenä, antoi olla liki, sen ripsistä lankesivat pitkät var-
jot. Seurasin valon ja varjon leikkiä lehmän turkilla, näky

hypnotisoi minut, apila tuoksui, Gerda huusi syömään. Lehmämuisto on yksi varhaisimmista muistoistani.

Runsaan maatila – lapsuuteni leikkiverit, lehmät, possut ja kanat.

Ja metsät! Kuljin isän kintereillä metsissä, syttyi rakkaus puihin. Nyt katselen ikkunan raosta jäätyneitä puita, ne seisovat riveissä kuin sotilaat. Yhtä harmaina, yhtä vaitonaisina.

Isä kulki suurena ja turvallisenä edelläni sauva kädessä, toisella käsivarrella kori, johon hän keräsi nokkosia, valkopeippejä, käenkaalia, vuohenputkia ja voikukkia. Hän silppusi niitä keittoihin, lihan päälle, söi sellaisenaan.

Mutustin ketunleipää – suuhun tulvahtaa hapokas maku.

Isä oli metsänhoitaja, kunnes hänet pyydettiin tulinhoitajaksi Kokkolaan ja muutimme pois Parkanosta, pois Runsaan maatilalta. Hyvästelin lehmät, possut, kanat, olin neljän vanha ja täynnä surua.

Äiti ei ehtinyt lohduttaa, äiti ei ollut sellainen. Hän huushollasi, toteutti tointaan kuin Jeesuksen morsian. Hänen verkkokalvoilleen olivat syöpyneet kuvat Pohjanmaalla vaeltaneista nälkävuosien kerjäläislaumoista, ja hän ikävöi Ruotsia vielä kuolinvuoteellaankin.

Olin seitsemän sisaruksen joukossa viides. Opin siinä diplomaatiksi, kun välitin viestejä puolin ja toisin. Tottelin isoja ja komensin pieniä. Sovittelin riitoja. Ehkä siitä oli hyötyä sitten myöhemmin, kun tein tuttavuutta ihmisten kanssa.

Kumma miten pieneksi tunnen itseni juuri nyt tässä vällyjen alla. Kuvat vyöryvät esiin, marssittavat eteeni kasvoja. Tuossa isä liehittelee äitiä, he ovat nuoria, isä opiskelee Tukholman metsäinstituutissa. Isä rakasti metsää. Äiti taas rakasti isää ja vihasi Parkanon peltoja, Kokkolassa vasta hymyili, kun sai vetää jalkaansa satiinikengät.

2

ENSIN ON TUNTOAISTI, kapaloiden turva ympärillä. Äidin ääni – oma säikähtänyt rääkäisy. Sitten avaamme silmät ja näemme, näkeminen tulee ennen sanoja, ennen kieltä, jolla pukea nähty sanoiksi.

Sanoja minulla on ollut kovin vähän, mutta näkemisen hetkiä sitäkin enemmän. Silmät, minun.

VALOKUVA ON TODISTE. Kerran, tiettyinä hetkenä, oli näin, ja valo piirsi todellisuuden talteen.

Usko näkemisen totuudellisuuteen ja valokuvan kykyyn taltioida todellisuus – en tiedä, onko minulla sitä uskoa enää. Onko valokuva lopulta kummoinenkaan todiste, mitä se pystyy kertomaan menneisyydestä? Käänän katseeni sisäänpäin. Sisäiset kuvat ovat voimakkaammin elossa kuin ulkoiset.

Olen sisältä täysin elossa, vaikka ruumiini riutuu. Pääni on terävä kuin partaveitsi, elimistö prakaa. En odota kuolemaa, kammoan sitä.

Pyristelinkö ajan virtaa vastaan? Halusinko tarrautua kiinni, rakentaa ajan merkkejä, joihin palaamalla voisin

palata myös menetettyyn aikaan. Sitäkö teen edelleen? Pyristelen muistaakseni.

Pyristelen kuin riekko, joka jäi kiinni isän asettamaan loukkoon. Se sätki päästäkseen irti, katselimme sen epätoivoista liikehdintää ja minua alkoi itkettää. Yhtäkkiä tajusin, että minun rakas isäni, joka oli niin hellä ja hyvä, saattoi tuottaa tuskaa eläimille. Katsoin riekkoa silmiin ja jotain minussa meni rikki. Pyysin, että isä laskisi riekon vapaaksi, mutta hän selitti, että lintu oli jo loukkaantunut, olisi armollisempaa tappa se. Juoksin itku silmissä kotiin enkä halunnut puhua isälle sinä päivänä mitään. Enkä suostunut enää koskaan syömään riekoppaistia, vaikka olin siitä aiemmin pitänyt.

Minne te minua viette? Älkää viekö minua pois Helsingistä! anelin, kun tulivat Kivelän sairaalaan ja alkoivat pakata meitä vauhdilla ambulansseihin ja kuorma-autojen lavoille. Se oli silkkaa sekasortoa, valkolakkisia hoitajia, raavaita miehiä, jotka nostivat meidät paareille ja kuljettivat autoihin. Parempikuntoiset autettiin omnibussin kyytiin. *Älkää viekö minua pois Helsingistä!* huusin. *Viemme teidät turvaan*, joku sanoi ja silitti kättäni. En halunnut turvaan, halusin pysyä Helsingissä. Olen rakastanut niukasti mutta Helsinkiä olen jumaloinut.

Ja nyt makaan täällä Sipoon korvessa ja teen kuolemaa.

Ja Jumala vaikenee ja antaa meidän sotia. Eikä hän tunne armoa... vai miksi vei minulta näön, kun se oli kaikkeni, onneni? Eikö riittänyt, että oli antanut minulle

vajaan kuulon. Minä aina ajattelin, että erityinen näkökykyni korvasi huonon kuuloni ja että lahjoista oli maksettava antamalla jotain korvaukseksi. Mutta että sitten vei näkönikin.

Jumalan rakkaus on kohtuutonta, jos sitä edes on.

Pyrstötähtiä. Palopommeja.

3

POHJANMAAN RANNIKOLLA sain metsien tilalle meren ja se korvasi menetyksen tuhatkertaisesti. Meri, minun.

Puutavaraa, tervaa, voita, juustoa ja potaskaa... Isä oli tullinhoitaja ja me lapsetkin tiesimme mitä lähti Kokkolasta maailmalle. Ensin lähti tavaraa ja sitten ihmisiä. Ameriikkaan. Kirjeet kulkivat, yksi lähtijä houkutteli mukaansa toisen ja hän jälleen kolmannen. Jossain vaiheessa tuntui siltä, että kaupunki tyhjeni ja siirtyi Atlantin taakse. Moni ystävänikin lähti perheineen, hetken kirjoittelimme kirjeitä, mutta sitten se unohtui. Opin, että meri voi yhdistää tai erottaa, valinta on sinun.

Piirrä Signe! Piirrä meille purjevene! Piirrä oikein korkeat mastot ja isot purjeet.

Piirsin aina – se alkoi samaan aikaan kun lehmärakkaus Parkanossa. Kuljin kynä kädessä kaikkialle. Olin taitava, itsestään. Näkemisen taitoa harjoitin piirtämällä tarkoin havainnon mukaan ja sen jälkeen muistista. Se oli katsomista toisella tapaa, katsomisen harjaannuttamista. Panin merkille muodot, mittasuhteet, valot ja varjot, kallistuskulmat ja kolmiulotteisuuden.

Ensin piirsin yksittäisiä kohteita, sitten siirryin maisemaan piirtämään kaupunkia, satamaa, meren rantoja – aloin tutkia ympäröivää maailmaa kynäni avulla. Siinä olivat jo kaikki samat elementit kuin myöhemmin valokuvatessani. Kysyin itseltäni, mihin kohtaan asettautuisin piirtämään, olisinko etäällä vai osana maisemaa, mikä oli paikan luonne ja suhteeni siihen, etsisinkö jotain kaunista yksityiskohtaa vai piirtäisinkö mitä vastaan sattuu tulemaan.

Jäljensin todellisuutta ja rakastin sitä.

TEROITIN LYIJKYNÄNI veitsellä ja hiomapaperilla. Pidin kynää kuin palavaa kynttilää. Engelin suunnittelema keltainen raatihuone, isänkin työpaikka, piirtyi paperille ensin nopeasti, luonnosmaisesti, sitten hitaasti. Rauhassa sain piirtää, joskus joku vain pysähtyi ja kysyi: *Mitä nuori neiti mahtaa piirustaa?*

Se ihmeellinen taika, kun viivat yhtyivät, ristesivät, kulkivat kuin omasta vapaasta tahdostaan, muuttivat paperin tasaisen kaksikulotteisen pinnan joksikin aivan toiseksi, kolmiulotteiseksi taloksi. Kuin joku ulkopuolinen voima olisi liikuttanut kättäni.

Kun minulla oli kynä kädessä, näin enemmän, tarkemmin, kaikki pienet yksityiskohdatkin, ikkunanpuitteet, ovenkahvan, kellonviisarin. Se oli erityistä, itsekin hämmästelin perästäpäin, miten olin saattanut piirtää niin hyvin.

Kuin Jumala olisi ojentanut minulle kynän ja sanonut: piirrä luomakuntani ihmeet näkyviksi niillekin, jotka ovat kauneudelle sokeutuneet.

Aika katosi, oli vain kynä ja paperi.

Kun kalastajat palasivat mereltä, silakanhaju levisi koko kaupunkiin, sekoittui tervan tuoksuun, jota rakastin. Sikolätit, käymälät ja tallit lemusivat. Karkasin usein Ykspihlajaan, jonne en olisi saanut mennä, sillä halusin piirtää satamaa, laivoja, veneveistämöitä. Matka oli pitkä, mutta olin itsepäinen ja vikkelläkinttuinen. Kapakat kiersin kaukaa, mutta veneiden vuoksi uskaltauduin tatuoitujen merimiesten maailmaan. Kävin siellä salaa, piilotin piirustukseni lipaston alimpaan laatikkoon.

Sielläkö jo opin kulkemaan vaarallisissa kortteleissa? Tein itseni näkymättömäksi kynäni avulla.

Meri, kalliot, uljaat laivat, korkeuksiin kohoavat mastot. Siellä minä istuin, kynä kädessä, lehtiö polvilla, meri tuoksui, sen suola, miehet huusivat, kavioiden kopse – seikkailujen mahdollisuus, vapaus käden ulottuvilla, astua laivaan ja purjehtia Amerikkaan. Otin maiseman haltuuni kynäni avulla. Olin maisemassa, maisema oli minussa.

Kynä ilmensi sisintäni. Grafiittiydin ja puinen kuori.

Piirustukseni, ajatuksiani.

Korjaamisen mahdottomuus tai vaikeus. Tai pikeminkin: parannellessa menetin välittömyyden. Vältettävä: pyyhekumia & retusointia.

Piirsin koiran, joka istahti Ykspihlajan kallioille viereeni. Mustan korvan ja täplikkeen korvan. Valkoisen turkin ja mustat pilkut. Se istui mallina kärsivällisesti, tapitti minua hiilenmustilla silmillään. Mistä lie tullut, Pietarista

kenties. Jatkoj istumista, minä piirtämistä – oli siinä parivaljakko, kumpikin niin tyyten tyytyväinen osaansa. Hau, hauhau! Kun rapsutin sitä ja näytin piirtämäni kuvaa, se haukahti ja juoksi läheiseen laivaan.

Äiti viihtyi Kokkolassa, se oli ihan oikea pieni kaupunki. Hän osti muodinmukaisia kenkiä, isälle silinterihatun, itselleen hansikkaita, koruja ja kankaita. Kuin olisi nääntynyt siellä Parkanossa ja herännyt nyt henkiin. Meillä oli sopuisaa, äiti huseerasi rouvien yhdistyksissä, isä kävi herrojen kanssa pelaamassa krokettia Länsipuistossa.

Miten voi lapsuus istua niin tiukasti ihmisessä?

Luulin, että muistikuvat ovat haalistuneet, mutta vielä mitä – leiskuvat sisimmässäni. Mitä kauemmaksi lapseudesta kuljet, sitä lähemmäksi se tulee.

*”Olen rakastanut niukasti, mutta
Helsinkiä olen jumaloinut.”*

n sodan vuosi 1942. Nälän ja sairauden heikentämä valokuvaaja Signe Brander makaa sipoolaisessa sairaalassa. Hoitajat vaihtuvat, kuumehoureissaan Signe tunnistaa heistä vain yhden, sen viileäkätisen.

Laudoin peitetyt ikkunat luovat sairaalan sisälle camera obscuran, hämärän huoneen. Lautojen raoista siivilöityvä valo heijastaa rakeisia kuvia seinälle, ja Signe muistaa omat valokuvansa, ajan virrasta ikuistetut hetket. Helsingin rannat pyykkäreineen, katoavat puutalokorttelit ja työmaat rakentajineen. Muhkuraiset kadut, painavan kameran, väsyneet jalat.

Aika ja ikuisuus kohtaavat Pirkko Soinisen elämäkertaromaanissa *Signe*. Se on kertomus 1869 syntyneestä valokuvaajasta Signe Branderista, jonka kuvat herättävät yhä henkiin 1900-luvun alun Helsingin.

*”Ja kaupunki: minusta tuntuu,
että se rakasti takaisin.”*

84.2 | ISBN 978-952-403-264-3

www.bazarkustannus.fi

9 789524 032643